

ISBN: 978-625-7014-15-1

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

Ketebe Yayınları: 225

Seyahatname

Editör

Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk

Kapak

Harun Tan

Düzeltili

Cihan Aldık

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Ocak 2020
İstanbul

ketebe.com

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 34989

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Matsis Matbaa Hizmetleri

San. ve Tic. Ltd. Şti

Sertifika No: 40421

Tevfik Bey Mah. Dr. Ali Demir Cad.

No: 51 Sefaköy Küçükçekmece

İstanbul Tel: 212 624 21 11

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bir Osmanlı Seyyahının Gözüyle Hac Menzilleri

Tuhfe-i Nâtık

NÂTİK MEHMET EFENDİ

HAZIRLAYAN

İ. HAKKI AKSOYAK

KETEBE

Nâtık Mehmet Efendi

Kaynaklarda Edirneli Celilîzâde olarak anılan Nâtık Mehmet Efendi Edirnelidir. Yeniçeri ağası Doğramacı Mehmet Paşa'ya (Sultan II. Mustafa zamanı) intisap eder. Paşa'nın kâtipliğini yapan Nâtık Mehmet, emekliye ayrıldıktan sonra sarraflık ve aktarlıkla uğraşır. Kaynaklar Nâtık'ın 1129/1716-1717 yılında vefat ettiği belirtmekte aynı görüştedirler. İstanbul'da medfun olduğu söylenmektedir. *Nâtıkî Divânı* ve *Tuhfe-i Nâtık* isiminde iki eseri vardır.

İ. Hakkı Aksoyak

1967 yılında Almanya'da doğdu. İlkokulu Yozgat'ta, ortaokulu Ankara'da tamamladı. 1990 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni bitirdi. 1995 yılında yüksek lisansını, 1999'da doktorasını tamamladı. Hâlen Ankara Hacı Bayram Veli Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Osmanlı Türkçesi'nden aktardığı 15 bilimsel kitabı ve 60 kadar makalesi bulunmaktadır. Kitaplarından *Gelibolulu Mustafa Âlî: Divanlar I-II-III*, *Kefeli Hüseyin: Râz-nâme*; Harvard Üniversitesi Sources of Oriental Languages and Literatures serisinden basıldı. Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı ise 11. baskısını yapmış olup üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Tarihsel Sözlük olan Tebdiz: "Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü" adlı projenin yürütücüsüdür.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 7

GİRİŞ 9

I. NÂTIK

A. Hayatı 13

B. Eserleri 14

C. Edebi Kişiliği 18

II. TUHFE-İ NÂTIK

A. Eser Hakkında Genel Bilgiler 21

1. Eserin Adı 21

2. Yazılış Tarihi 21

3. Yazılış Sebebi 22

4. Sunulduğu Kişi 22

5. Beyit Sayısı 22

6. Nüshası 22

B. Biçim Özellikleri 22

1. Vezin 22

2. Dil 27

a. Eski Dönemlere Ait İbareler.....	29
b. Kalıp Sözcükler.....	30
c. Deyimler.....	30
d. Atasözleri.....	31
e. Hâfız, Fuzulî ve Sadî'den Alıntı Beyitler.....	32
3. Anlatımı.....	33
a. Tanık Gösterme.....	33
b. Samimiyet.....	34
c. Duygu Durumu: Sevinç, Hüzün, Şaşkınlık ve Hayret İfadeleri.....	35
d. Menzil Bitişini Diğer Menzille Bağlama.....	35
C. İçerik İncelemesi.....	36
1. Nâtik'in Seyahat Güzergâhı.....	36
2. Eserdeki Hikâyeler.....	37
3. Maddi Kültüre Ait Unsurlar.....	42
a. Gelenekler.....	42
b. Yiyecek-İçecek.....	43
III. TUHFE-İ NÂTİK VE NÂBÎ'NİN TUHFETÜ'L- HARAMEYN'İNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	45
IV. SONUÇ.....	57
KAYNAKÇA.....	59
METİN.....	61
DİZİN.....	317

ÖN SÖZ

Günümüze gelinceye kadar adı sadece tezkirelerde geçen Nâtık (d.?-?/ö. 1129-1716-17), edebiyat tarihinde iki manzum eseriyle kaydolmuş bir şairdir. Şairin “Nâtık’ın Hediyesi” yani *Tuhfe-i Nâtık* adlı hac menzilnamesi kendi yazısıyla yani müellif hattıyla şu an elimizdedir (Ankara Millî Kütüphane Yz. A 3216). Şairin, *Dîvan*’ı üzerine de, üniversitelerde üç yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu tezlerden hacimli ve en doğru tespitlerde bulunan tez Sait Özer’e aittir. *Dîvan*’ının tam ve hacimli bir nüshasını bir öğrencim muvakkaten ve emaneten vermişse de, eski tabirle manzurumuz olmasına rağmen, inceleme fırsatı bulamadan sahibine iade etmek durumunda kaldım.

Bu çalışma ile şairin samimi ve etkileyici bir anlatımla meydana getirdiği hac menzilnamesinin metni bir incelemeyle birlikte okura sunuluyor. Şair menzilnamesinin adını, Farsça bir tamlama biçimini tercih ederek, *Tuhfe-i Nâtık* olarak verir. “Tuhfe” yani “hediye” adını alan eserlere baktığımızda bu eserlerin dinî-tasavvufî eserlere ad olarak verildiğini görürüz. Nâtık da bu ismi eserine bu bilinçle koymuştur. Diğer taraftan da “Nâtık” hem şairin mahlası hem de “konuşan” anlamına gelir. Bu bakımdan şairin eserinin ismi günümüz söyleyişiyile şair “Nâtık’ın Armağanı” veya “Konuşan Armağan”dır.

Çalışma planımızın başlıkları ve içerikleri şöyledir. Giriş'te Osmanlı dönemindeki hac seyahatnamelerin tanıtımına yer verildi. I. Bölüm'de, Nâtık'ın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında kaynakların verdiği bilgiler bir araya getirildi. II. Bölüm'de, *Tuhfe-i Nâtık* hakkında genel bilgileri verdikten sonra mesnevi biçim ve içerik bakımından incelendi. III. Bölüm'de *Tuhfe-i Nâtık*, Nâbî'nin *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı hac seyahatnamesi ile karşılaştırıldı. IV. Bölüm, *Tuhfe-i Nâtık*'ın metnine ayrıldı. Eserin yayın aşamasında meslektaşımız Doç. Dr. Fatma Büyükkarcı Yılmaz'ın *Hac Menzilnamelerinde Osmanlı Şehirleri* adında inceleme kitabı çıktı. Birlik olması bakımından yer isimlerinde söz konusu kitaba uydum. Nâtık'ın menzilnamesi hakkında bilgiler daha sonra sayın Yılmaz'ın ayrıntılı incelemesi bağlamında işlenebilir.

Metinde silik yerler üç nokta ile belirtildi. Metne yaptığımız eklemeler parantez ile gösterildi. Anlaşılmayan kelimelerin veya vezni bulunamayan beyitlerin yanına (*) işareti konuldu. Çalışma, tıpkıbasımın ardından metinde geçen kişi, yer ve eser isimlerini içeren bir dizin ile tamamlanmaktadır.

Metni bilgisayara aktardıktan sonra bir kez daha okuyarak görüş ve önerilerini paylaşan meslektaşım Doç. Dr. Ayşe Yıldız'a; inceleme kısmını okuyarak katkılar sağlayan öğrencilerim Doç. Dr. Mehmet Gürbüz ve Dr. İnci Gürbüz'e; kitabın editörü değerli meslektaşım Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk'a gayretleri için teşekkür ederim.

İ. Hakkı Aksoyak

GİRİŞ

OSMANLI'DA BELLİ BAŞLI HAC MENZİLNAMELERİ

Seyahatname yazmanın sebepleri pek çoktur. Bunlar arasında, önemli veya kutsal kabul edilen yer(ler)i tanıtmaya, gurbette görülen veya yaşanılanları okuyucuyla paylaşmaya, bir medeniyet, devlet, bölge veya şehir hakkında okuyucuya yanlış veya objektif bilgiler sunmaya, önem verilen bir kişinin sefer veya seyahatini anlatmaya sayılabilir. Bu çerçevede yazılan seyahatnameler arasında hac seyahatnamelerinin ayrı bir yeri vardır ve bunlar yazılış amaçlarına göre dört gruba incelenebilir:

1. Hac el kitapları,
2. Rehber nitelikli hac seyahatnameleri,
3. Hatıra ve rapor nitelikli hac seyahatnameleri,
4. Edebî hac seyahatnameleri.

Hac yolculuğu yapacak olanlara bilgi verme amacı güden “hac el kitapları”nı da hac kervanlarının güzergâhını (menzil) tanıtan ve hac farızasının yerine getirilmesi hususunda (menâsik) okuyucuya bilgi veren eserler olmak üzere iki alt gruba ayırabilir. Osmanlı devleti için, hac kervanlarının yıllık olarak düzenlenmesi ve süreklilik kazanması,